

DIACRONIA ÎN TERMINOLOGIE

0.1 Interesul actual crescând pentru *terminologie* determină mai multe interpretări care trebuie precizate. Sensul curent în diferite perioade, începând cu secolul al XIX-lea este „*sumă a termenilor*”, în general sau dintr-un anumit domeniu. Celălalt sens, prezent mai ales în studii actuale, privește o *disciplină științifică*, care are două orientări, după cum obiectivul este o normare precisă a termenilor dintr-un anumit domeniu (disciplină numită *terminologie cognitivă, normativă* sau „*internă*”, notată T1, v. A. Bidu-Vrănceanu 2007: 20-23) sau o altă orientare, care descrie din punct de vedere lingvistic termenii stabiliți de T1 (numită *terminologie descriptivă* sau „*externă*”, notată T2, v. A. Bidu-Vrănceanu 2007: 23-25). Interpretarea *terminologiei* ca *disciplină lingvistică* nu este făcută cu fermitate decât în unele dicționare de specialitate (DSL 2005: 535, spre deosebire de DFN 2006/2009:287). Există însă numeroase lucrări care se preocupă de metodele și obiectivele descrierii lingvistice a termenilor (v. discuția în această privință la A. Bidu-Vrănceanu 2007: 103-155 și 2010). Este interesant de remarcat că într-un dicționar românesc de la sfârșitul secolului XIX (Costinescu 1870), *terminologia* apare cu sensul „*știință a termenilor, a zicerilor tehnice*(subl.n.)”.

Diacronia (concept lingvistic modern, stabilit în opoziție cu *sincronia*) presupune un studiu evolutiv al limbii, efectuat fie prin „*descrieri exclusive, reprezentabile pe axa succesiunii*”, fie ca „*sumă a sincroniilor succesive*” (DSL 2005: 170), adică un studiu comparativ al uneia sau mai multor sincronii.

Terminologia normativă (A. Bidu-Vrănceanu 2007: 20-23) sau *cognitivă* (G. Drăgan 2010: 1-6) are un caracter *sincronic* obligatoriu, condiționat de codificarea termenilor dintr-un anumit domeniu, la un moment dat, pentru a realiza o comunicare specializată eficientă și rapidă.

Terminologia descriptivă, preponderent lingvistică, ca obiective și metode folosite admite implicit perspectiva *diacronică* atunci când își propune stabilirea originii și a modului de formare a termenilor (M. T. Cabré 1998: 159-164; L. Depecker 2002: 9) sau când se introduc detalii social-istorice (F. Gaudin 2003: 205-247). Teoretic însă, se consideră că terminologia se ocupă „*mai curând* (subl.n.) de sincronie” (M. T. Cabré 1998: 73). Analiza conceptual-semantică a termenilor admite o perspectivă *diacronică*, ca posibilitate de a stabili „*tipare generale de modificare a sensului specializat*” (L. Depecker 2002: 165-166), având importanță „*istoria termenilor*” pentru „*analiza soluțiilor reținute*” (id.:8) și pentru a arăta cum „*în diferite domenii de experiență s-au constituit limbile de specialitate*” (ibid.18).

0.2 În lingvistica românească, relația dintre *terminologie* și *diacronie* a apărut sub forma unor descrieri efective ale termenilor din anumite domenii. Ne vom referi numai la câteva lucrări (N. A. Ursu 1962, Gh. Chivu 1980-1981; A. Bidu-Vrănceanu 2010: 31-73 și A. Toma 2010: 73-99), elaborate la distanțe remarcabile în timp. Compararea principiilor adoptate și a rezultatelor obținute în aceste lucrări interesează mai ales când au fost analizate aceleași domenii: agricol (N. A. Ursu și A. Bidu-Vrănceanu) lingvistică (Gh. Chivu și A. Bidu-Vrănceanu), matematică (N. A. Ursu, Gh. Chivu și A. Toma), geografie (N. A. Ursu, Gh. Chivu, A. Toma).

Etaplele avute în vedere sunt sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX (N. A. Ursu și Gh. Chivu) și secolele XIX și XX (A. Bidu-Vrănceanu și A. Toma). Sursele pe care s-au bazat analizele sunt, în cazul primilor doi autori, *textele existente* care au contribuit la constituirea unor domenii, iar pentru secolele XIX și XX s-a procedat la o *comparație a dicționarelor și a textelor*. Obiectivele lingvistice ale analizelor diferă în oarecare măsură. De la importanța acordată mijloacelor de exprimare a termenilor (origine, tip de împrumut sau calc și alte modalități, v. N. A. Ursu) s-au introdus treptat și alte aspecte: analiza reprezentărilor conceptual-semantice și a relațiilor de sens, a rolului contextelor și a mijloacelor sintactice în desemnarea sensului specializat (Gh. Chivu, A. Bidu-Vrănceanu, A. Toma).

Corelat cu principiile terminologiei actuale, putem considera că modalitățile de analiză lingvistică a termenilor au evoluat în ultimele patru-cinci decenii, că se poate vorbi de o *diacronie a studiilor terminologice*. Principiile actuale complexe de investigare a terminologiilor au fost anticipate de Gh. Chivu în anii 1980-81, când lucrări reprezentative nu apăruseră (lucrările M. T. Cabré, ale lui L. Depecker sau F. Gaudin datează din anii 1990-2000). Cu precădere se impune atenției *analiza conceptual-semantică*, fundamentală pentru constituirea unui domeniu și *rolul definiției* pentru a aprecia statutul de termen specializat (v. Gh. Chivu 1980: 119-120 – geografia; 1981 II: 55-56 - lingvistica; 1981-III: 142 - matematica; 1981 IV: 222, 230 - medicina). De asemenea, *analiza relațiilor semantice*, privind raportul dintre monosemie și polisemie ca o dovadă a *desemnării riguroase univoce a sensului* specializat (Gh. Chivu 1981 III: 147) sau identificarea *unor serii sinonimice* pentru același concept, situație caracteristică unor faze de început, când nu s-a impus un termen (v. Gh. Chivu 1981 II: 122; 1981 III: 139-140, 144-145) reprezintă direcții de cercetare actuală în terminologie (A. Bidu-Vrănceanu 2007: 31-37, 2010:146-147). De asemenea, analiza structurilor sintactice, efectuată de Gh. Chivu 1980-81 pe marginea textelor din diferite domenii anunță importanța studierii textuale și contextuale, direcție terminologică foarte actuală (v. volumul *Mots, termes, ...* 2006).

Aplicarea unei *grile lingvistice unitare de analiză a unor terminologii din domenii diferite* (Gh. Chivu 1980-81, A. Bidu-Vrănceanu 2000: 85-176; 2007: 203-249; 2010), care permite caracterizarea comparativă obiectivă se poate susține, nu numai practic, ci și ca direcție teoretică. Identificarea specificului evolutiv al terminologiilor românești de la sfârșitul secolului XVIII până în prezent va reține câteva aspecte: evoluția domeniilor și a subdomeniilor sub aspectul formării și relațiilor dintre ele (1), mobilitatea expresiei și a conținutului termenilor din diferite domenii (2) și tendințele caracteristice pe etape în evoluția terminologiilor românești (3).

1. Existența unor *domenii* și/sau *subdomenii* (aspect fundamental într-o comunicare specializată) este consemnată la sfârșitul secolului XVIII și în prima parte a secolului XIX la nivelul unor *texte specializate* (v. N. A. Ursu 1962; Gh. Chivu 1980/81) din **matematică, lingvistică, geografie, medicină, agronomie, fizică, chimie, filozofie**. Se apreciază că în aceste texte existau la sfârșitul secolului XVIII „terminologii specifice” (Gh. Chivu 1981: 112). Dezvoltarea (sub)domeniilor s-a continuat în secolul al XIX-lea prin contribuția școlilor de diferite tipuri, a societăților științifice, a unor publicații specializate (v. I. M. Stefan și Ed. Nicolau 1981). Analizele de detaliu ale mai multor terminologii arată însă că relația dintre un domeniu și subdomeniile lui prezintă diferențe în funcție de sfere ale cunoașterii, pe de o parte și, pe de altă parte, în funcție de primele forme de manifestare. Altfel spus, la sfârșitul secolului XVIII și în secolul al XIX-lea, în unele

cazuri exista domeniul cu subdomeniile lui (1.1), iar în altele, dezvoltarea s-a făcut de la subdomeniul, cu o ierarhizare treptată în domeniu (1.2).

1.1 Textele de *gramatică* de la sfârșitul secolului XVIII arată că termenul reprezenta domeniul, cu subdiviziuni clare precum *fonetica*, *ortografia*, *sintaxa* („sintaxis”) și *etimologia* (cu sensul de morfologie, v. Gh. Chivu 1981 I: 52-53).

Considerarea *gramaticii* ca domeniu divizat de la început în subdomeniul se impune de-a lungul secolului al XIX-lea (v. și A. Bidu-Vrâncău 2010: 49-73). Este ilustrativă definiția dată de Laurian și Massim 1871-76: „părțile gramaticii” sunt „ortoepia, ortografia, sintaxa, lexicografia”. Alte surse (Diaconovici 1902) prezintă o ierarhie conceptuală precisă a domeniului, *gramatica* fiind considerată o „disciplină filologică”, în relație cu *linguistica* „știința care cercetează natura, originea și evoluția graiului omenesc și raporturile de înrudire dintre diferite limbi”, pe o treaptă superioară, mai complexă fiind filologia „știința limbei, literaturii și artei unui popor cult” (ibid.). Statutul de domeniu al *gramaticii* este precizat prin indicarea subdomeniilor: „părțile principale ale gramaticii sunt fonologia, morfologia, sintaxa” (ibid.). Definiția riguroasă ca știință se face și prin precizarea metodelor proprii de cercetare și prin o serie de distincții conceptuale care s-au impus ulterior: „poate studia o limbă în prezent” sau „o limbă într-o perioadă istorică, urmărind schimbările prin care a trecut” (ibid.). Prezentarea gramaticii la sfârșitul secolului XIX ca un domeniu cu subdomeniul este susținută și de textele științifice din acea perioadă (L. Șăineanu 1870, 1890) care încadrează *gramatica* și *linguistica* în categoria științelor sociale pentru că „limba este un reflex al societății” (L. Șăineanu 1890:6-8). Ca un domeniu vechi, bine constituit, *gramatica* (*linguistica*) își continuă evoluția și diversificarea specializării în subdomeniul, L. Șăineanu anticipând acest lucru: „știința limbei (subl. n.) e încă departe de a se fi constituit în întregime ea, ba încă unele din ramurile sale (subl. n.) sunt abia în punctul de formațiune” (L. Șăineanu 1887: 13). De altfel, L. Șăineanu a contribuit direct la specializarea domeniului prin crearea subdomeniului numit *semasiologie* sau *semantică* (ibid.), cu aplicații încă actuale la limba română și la alte limbi (ibid.: 414-426). Textele lui Șăineanu de la sfârșitul secolului XIX conțin numeroase distincții conceptuale păstrate până în prezent, cum ar fi: *semnificațiune/ sens*, *sensul cel expres* (sensul lexical) / *sensul cel ascuns* (sensul gramatical) (L. Șăineanu 1887: 8). Se fac discuții despre *terminologie*, ca „sumă a termenilor” (v. A. Bidu-Vrâncău 2010: 57-59). Chiar dacă interpretările termenilor menționați au variat în timp, odată cu evoluția domeniului, existența acestor termeni într-o perioadă de început a științei românești este importantă.

Evoluția domeniilor și a subdomeniilor lingvistice produsă de la sfârșitul secolului XVIII, în secolul XIX până în prezent a continuat. Distincții riguroase ale ierarhiei ramificațiilor sunt însoțite de o *tendință de specializare* (v. DSL 2005) și chiar de *hiperspecializare* în cadrul unor subdomenii. Este remarcabilă în acest sens tendința de *hiperspecializare* în *sintaxa actuală*, care își afirmă evoluția și independența prin concepte, metode și termeni noi (v. A. Nicolae 2010: 99-103), apropiind *linguistica* de „științele tari”.

Este interesantă compararea domeniului **lingvisticii**, manifestat global, cu ramificații încă de la sfârșitul secolului XVIII cu un alt domeniu, cel al **medicinii**. Analiza unor texte medicale (v. Gh. Chivu 1981 IV: 222) arată existența domeniului cu unele subdomenii, dar acestea au delimitări parțiale la nivel conceptual, fără denumirile care s-au impus ulterior (id.): „părțile corpului” (pentru anatomie), „afecțiunile” (pentru patologie), „tratarea bolilor” (pentru terapeutică) (ibid.). Desemnarea unor concepte care s-au impus ulterior se face prin sintagme sau perifraze transparente (care nu s-au păstrat însă): „boalele cele din afara trupului”,

„boalele mădulărilor corpului”, „boalele stomahului”, „boalele pieptului”. Evoluția remarcabilă a medicinei, mai ales sub anumite ramuri ale ei s-a produs în a doua jumătate a secolului al XIX-lea printr-un salt atât la nivelul expresiei, cât și al conținutului, condiționat de factori extralingvistici remarcabili (v. I. M. Stefan și Ed. Nicolau 1981).

1.2 Un domeniu consacrat ca cel al **matematicii** arată o impunere pornind de la sfârșitul secolului XVIII, cu subdomeniul **aritmeticii**, ca *matematică elementară* (Gh. Chivu 1981 III: 139-147) la *științele matematice* actuale, caracterizate prin explozia subdomeniilor (A. Toma 2010: 77-78).

Textele apărute la sfârșitul secolului XVIII și în prima parte a secolului XIX arată ezitări în ce privește denumirea, utilizând mai multe sinonime: „aritmetica sau socoteala”, „învățătura socoatei sau aritmetica” (Gh. Chivu 1981 III: 139-140) sau „învățătura numerelor sau calculatorul” (N. A. Ursu 1962: 93-94). Denumirile paralele pentru acest subdomeniu indică o etapă de început, cu o terminologie insuficient impusă.

Tot la sfârșitul secolului XVIII și în primul deceniu din secolul XIX se constată apariția subdomeniilor **algebră** și **trigonometrie**, insuficient delimitate, caracteristică a „fazei începuturilor” (N. A. Ursu 1962: 97). Ideea este susținută și de sinonimia altor denumiri: trigonometria sau „învățătura unghiurilor șețe” (N. A. Ursu 1962: 93, 97).

Dezvoltarea școlii, prezența unor personalități ca Gh. Asachi și Gh. Lazăr la mijlocul secolului XIX impun domeniul **matematicii** cu subdomeniile lui **aritmetica**, **algebra**, **geometria**, **trigonometria** (N. A. Ursu 1962: 101, 111) și cu o terminologie „relativ bogată” (id.), care a fost însă în mare parte înlocuită. Existența ierarhiei subdomeniilor în ansamblul domeniului este confirmată de dicționare de la sfârșitul secolului (Laurian și Massim 1871-76): „algebra, geometria sunt părți ale matematicii”, „matematica fiind „pură” și „aplicată”. Deși se apreciază că în secolul XIX, matematica dispunea de o „terminologie relativ bogată” (N. A. Ursu 1962: 111), aceasta diferă de cea impusă în evoluția ulterioară, iar ezitățile terminologice se mențin la sfârșitul secolului: „algebra e scientia matematica care se ocupă cu operațiunile fundamentale, numită și Aritmetica generale și Analytica, de alții tradusă prin Calculul cu littere, de alții restrânsă la artea de a deslega ecuațiuni” (Laurian și Massim 1871-76).

1.3 **Agricultura/agronomia** prezintă o dinamică diferită a relației dintre subdomeniul și domeniul. Se consideră că la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX se profila numai subdomeniul „culturii plantelor și cerealelor”, insuficient specializat față de științele naturii (N. A. Ursu 1962: 43-49). Tangențe cu alte domenii, precum economia sunt desemnate de denumirea „cereale-marfă” (N. A. Ursu id.). Nivelul inferior de dezvoltare a domeniului agricol în secolul XIX, cu o terminologie „săracă” este apreciat și în funcție de numărul mic de neologisme pentru a desemna termeni specializați (id.).

Analiza **terminologiei agricole** sub aspect conceptual-semantic, corelat cu factorii extralingvistici de evoluție arată că, într-adevăr domeniul s-a dezvoltat treptat (N. A. Ursu 1962: 39-53; I. M. Stefan și Ed. Nicolau 1981: 153; A. Bidu-Vrânceanu 2010: 33-34). Alte subdomenii se profilau în textele de la mijlocul secolului XIX, desemnate prin perifraze fără denumirile corespunzătoare impuse mai târziu: „învățătura pentru prășirea pomilor” (pentru pomicultură), „învățătura despre cultura sau creșterea frăgarilor și a viermilor de mătase” sau „creșterea gândacilor de mătase” (pentru sericicultură) (N. A. Ursu 1962: 44, 48, 52).

Dezvoltarea subdomeniilor care s-au grupat în secolul XX sub numele de „științe agricole” s-a făcut treptat și continuu. Dicționarele din prima jumătate a

secolului XX (DLR-seria veche-1913, C-A 1926) dau o definiție simplă: „lucrarea pământului, munca câmpului” și sinonimul (ieșit din uz în prezent) *plugărie*. DLR face distincție între „agricultura mare” sau „agricultura șesurilor” și „agricultura mică” sau „agricultura dealurilor” (pentru care s-au impus termenii de viticultura, pomicultura). Rezultă tendința de specializare a unor subdomenii, dar cu ezitări terminologice în denumirea lor.

Explozia *subdomeniilor* din **domeniul agricol** se constată în a doua jumătate a secolului XX, cum rezultă din dicționarele specializate mai ales (Dicț. Agr. 1979, Dicț. șt. sol. 1977). Alături de subdomeniile profilate anterior, din punct de vedere conceptual se dezvoltă altele, cu denumiri acceptate de coduri naționale și internaționale și cu statut de discipline independente: *cultura plantelor de câmp*, *legumicultura*, *pomicultura*, *viticultura*, *apicultura*, *sericicultura*, *avicultura*, *zootehnia*, *pedologia* (care dezvoltă numeroase subdiviziuni), *fitotehnia*, *agrochimia* ș.a.(v. A. Bidu-Vrânceanu 2010: 33-36).

Evoluția domeniului agricol în secolele XIX și XX arată o mișcare în două sensuri: de la unul sau mai multe subdomenii, existente rudimentar și insuficient diferențiat până relativ târziu (a doua jumătate a secolului XIX) la ansamblul lor denumit mult mai târziu **științe agricole (agronomice)**. Secolul XX, mai ales a doua lui jumătate, înregistrează însă nu numai tendința de reunire într-un domeniu amplu, ci și tendința opusă de dezvoltare a altor subdomenii și ramuri, prin hiperspecializare. Rezultă că *analiza evolutivă a relației dintre un domeniu și subdomeniile lui* este relevantă pentru complexitatea problemei, contribuind la identificarea specificului unor terminologii și la identificarea formelor diferite de specializare.

1.4. Analizele efectuate arată că în secolul XIX existau numai anumite domenii, că unele aveau subdiviziuni clare (**matematica**, **lingvistica**), iar, în alte cazuri, *specializarea* s-a făcut pornind de la subdomenii, ierarhizarea în domeniu făcându-se mai târziu. Într-o etapă superioară, actuală în mai multe domenii (chiar și în cele în care s-a pornit de la subdomenii), se constată o subdivizare maximă a subdomeniilor și ramurilor ca formă de *hiperspecializare*. *Relația dintre domeniu și subdomenii este o formă de a urmări diacronic specializarea*, aspect fundamental în studiul terminologiilor și, în timp, procesul se dovedește a fi complex și circular.

2. *Originea și evoluția cuvintelor constituie obiect al cercetării diacronice, modificările în timp privind atât expresia sau formele (2.1), cât și schimbările de sens (2.2)*. Termenii fiind și ei unități lexicale, pot fi supuși acelorași tipuri de analiză, în studiile lingvistice avute în vedere fiind predominant primul aspect. Mai exact, *evoluția laturii conceptual-semantică*, fundamentală în *terminologie* a fost luată în considerație în mai mică măsură în analiza lexicului specializat românesc.

2.1 Pentru caracterizarea *începuturilor terminologiilor românești* s-a pus accentul pe analiza *surselor externe*, a *originii termenilor*, a formelor de împrumuturi (propriu-zise sau calcuri); în mai mică măsură, s-au semnalat *sursele interne* („împrumuturi” din limba comună sau alte formații românești).

Un aspect relevant din punctul de vedere al evoluției, menționat cu precădere în studiile privind *începuturile terminologiilor românești* (N. A. Ursu, Gh. Chivu) privește distincția formelor care s-au pierdut ori înlocuit în terminologiile actuale, față de cele care s-au păstrat (v., de exemplu, N. A. Ursu 1962: 93; Gh. Chivu 1981 II: 48-49, 50-53; III: 140). La modul general, s-ar putea constata că, în unele domenii, precum **lingvistica** sau **agronomia**, mulți termeni s-au păstrat ca formă, suferind însă o remarcabilă evoluție conceptual-semantică (v. la 2.2). În alte (sub)domenii, precum **aritmetica**, **medicina**, **geografia**, cea mai mare a termenilor atestați în

primele texte specializate nu mai corespunde formelor actuale. Pentru înlocuiri de termeni trebuie urmărită *selecția în timp făcută într-o serie sinonimică* din perioada începuturilor, situație constatată în denumirea *aritmeticii* (v. la 1 sau Gh. Chivu 1981 III: 140, 144-145), în *geografie* (Gh. Chivu 1980 I: 116-117), în *gramatică* (Gh. Chivu 1981 II: 122).

Analiza textelor specializate din diferite domenii de la sfârșitul secolului XVIII arată, în general, ponderea majoră a împrumuturilor, multe calchiate. Originea împrumuturilor este condiționată, mai ales în cazul traducerilor, de locul de proveniență al originalului și de cel în care a apărut textul românesc (N. A. Ursu 1962: 99-100, 111); Gh. Chivu 1981 II: 47-49, 53; III: 140). Originile termenilor din aceste texte sunt grecești, slavonești, rusești, germane sau latine (id.), cu preponderență reprezentată prin calcări ((ibid.). Spre mijlocul secolului XIX, mai ales în Muntenia apar împrumuturile romanice (franceze), înlocuind formele mai vechi (N. A. Ursu 1962: 107-108, 111).

În secolul XX se extind formele latino-romanice sau de alte origini, iar exprimarea neologică ajunge în unele domenii predominantă. Este remarcabilă din acest punct de vedere *pedologia*, unde terminologia este în exclusivitate neologic străină (v. Dict. șt. sol.), reprezentând o formă de codificare riguroasă. Tot din punctul de vedere al preferințelor diferite în timp sub aspect etimologic se remarcă terminologia sintactică actuală (v. A. Nicolae 2010: 99, 103, 109).

În ce privește modalitățile de expresie a termenilor, se remarcă utilizarea în *aritmetică*, încă de la sfârșitul secolului XVIII, a unor semne grafice specifice, păstrate până astăzi (Gh. Chivu 1981 III: 144-145).

Din unele analize de ansamblu privind *evoluția formelor termenilor specializați* (N. A. Ursu 1962: 114-124) rezultă *variația în timp a condițiilor de impunere, normare codificare*, în corelație cu factori extralingvistici care au făcut ca în epoca actuală acest aspect să ocupe un loc central în terminologie.

2.2 O altă modalitate de *exprimare a termenilor specializați*, interesantă din mai multe puncte de vedere, inclusiv diacronic, privește „*împrumuturile*” din *lexicul comun*. Numeroși termeni din diferite domenii au dezvoltat de la cuvinte și sensuri din lexicul comun sensuri specializate, care, din a doua jumătate a secolului XIX, s-au impus treptat până în prezent, reprezentând o tendință specifică acestei perioade (v. A. Bidu-Vrânceanu 2010: 68-69, v. exemplele *termen, artă, știință*).

Din altă perspectivă, relația dintre impunerea unor forme din lexicul comun față de cel specializat s-a semnalat în primele texte specializate sub aspectul *terminologiei savante* și a *celei populare* (Gh. Chivu 1980-1981). În aceste cazuri, evoluția terminologică a însemnat selecția unei variante sau a unor termeni care s-au impus în timp. În același timp, este interesantă observația privind absența unei terminologii populare în domenii precum **gramatica** la sfârșitul secolului XVIII (Gh. Chivu 1981: 46, 53), ceea ce reprezintă o formă de specializare, de circuit închis în ce privește utilizatorii, cel puțin la un moment dat.

Formarea de termeni prin *specializarea unor cuvinte și sensuri din lexicul comun* nu trebuie considerată o deficiență. Din acest punct de vedere, aprecierea **terminologiei agricole** la sfârșitul secolului XVIII și în prima parte a secolului XIX ca „săracă”, având puțini termeni cu caracter științific (N. A. Ursu 1962: 41, 48) pentru că utilizează numeroși termeni cu circulație în limba comună (*plug, săpă, grapă, a ara, a săpa, îngrășământ* ș.a.) nu reprezintă argumente în defavoarea specializării domeniului. Asemenea afirmații sunt bazate numai pe exprimarea termenilor (mai ales prin neologisme) și neglijează latura conceptual-semantică. Analiza unor termeni de acest fel (v. și *câmpie, semănat, recoltă, plug* ș.a., A. Bidu-Vrânceanu 2010: 36-39) prin raportarea în ierarhia conceptuală a domeniului și

definițiile date (v. Dicț. Agr.) arată o specializare strictă. Specializarea acestor unități ca terminologice rezultă și din textele de la mijlocul secolului XIX, confirmată și de unele dicționare din acea epocă sau din prima jumătate a secolului XX. Rezultă că în unele (sub)domenii agricole trebuie acceptată continuitatea (stabilitatea) formelor (și numai parțial a conceptelor), exemplele provenind mai ales din lexicul comun. Această continuitate până în prezent a unor termeni cărora li s-a respins statutul specializat în secolul XIX pentru că provin din lexicul comun este susținută de codificarea strictă din dicționarele specializate actuale (v. A. Bidu-Vrânceanu 2010: 39-42).

2.3 Studiul *decalajului dintre planul expresiei și planul conținutului* existent în cazul unor termeni este unul dintre aspectele importante privind *diacronia în terminologie*. Studiile existente au constatat că la sfârșitul secolului XVIII și în prima parte a secolului XIX concepte reprezentative, care și-au dovedit stabilitatea și continuitatea, nu aveau forme corespunzătoare (impuse astăzi), fiind utilizate perifraze sau alte denumiri. Un exemplu este desemnarea perifrastică a unor **subdomenii agricole** (v. și la 1.), precum „cultura sau creșterea frăgarilor și a viermilor de mătase”, corespunzător denumirii actuale de *sericicultură*, ș.a. (v. N. A. Ursu 1962: 42-48).

În domeniul **lingvisticii**, denumirea de *morfologie* s-a impus târziu. Gramaticile de la sfârșitul secolului XVIII (v. Gh. Chivu 1981: 50, 53-54) desemnau acest subdomeniu prin „etimologhia”. Dicționarele de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX înregistrează termenul *morfologie* numai ca parte a **anatomiei**, păstrând desemnarea subdomeniului lingvistic prin *etimologie* ca „știința formelor, împreună cu fonetica constituie partea etimologică a gramaticii” (Diaconovici 1902 la fel C-A. 1931). Spre deosebire de dicționare, textele specializate din prima jumătate a secolului XX utilizează termenul *morfologie* în accepția actuală (S. Pușcariu 1913/1974: 118, 1920-21/1974: 230, v. și A. Bidu-Vrânceanu 2010: 59-60).

Alte „casete goale” din **terminologia lingvistică** de la începuturile ei arată existența conceptului, desemnat printr-o perifrază în absența unei denumiri impuse ulterior (Gh. Chivu 1981 II: 59). Astfel, în Gramatica lui Eustatievici de la sfârșitul secolului XVIII este precis definită o relație semantică, fără termenul corespunzător (omonimie): „cuvintele ceale de schimbată însemnare și de un fel de grăire” (id. 50, 59).

Și în alte domenii, de exemplu cel al **medicinii** (v. Gh. Chivu 1981 IV: 224), numeroase concepte sunt desemnate prin perifraze sau sintagme: *boalele stomahului*, *boalele pieptului*.

Rezultă că pentru *evoluția terminologiei*, analiza exprimării termenilor limitată la originea lor, deși relevantă pentru anumite etape și din anumite perspective lingvistice, trebuie completată cu alte aspecte, care permit caracterizări reale și riguroase.

3. Aspectul *conceptual-semantic* este obiectivul principal al comunicării specializate eficiente, importantă în orice tip de terminologie. Impunerea termenilor prin texte, dicționare, nomenclatoare și definiții este valabilă la un moment dat, evoluția realității și a cunoașterii arătând *variații de interpretare și de codificare* (A. Bidu-Vrânceanu 2007: 32-34, 57). Atenția acordată acestui aspect (numit *mobilitate denotativă* sau în alt fel) a fost în puține cazuri explicită, raportul dintre *tradiție și inovație* (G. Pană-Dindelegan 1997: 5-12; A. Bidu-Vrânceanu 2010: 39-43, 66-70; A. Toma 2010: 78-83) nefiind propriu analizelor terminologice, care au fost cu precădere sincrone.

Contribuția lingvisticii în semnalarea *evoluției conceptual-semantică* este foarte importantă atunci când termenul păstrează de-a lungul timpului același semnificativ. Un exemplu de *mobilitate denotativă* în limitele aceleiași nime este *analiză*, termen științific de bază, prezent în numeroase terminologii. Nucleul dur al sensului specializat este reflectat de majoritatea definițiilor, mai vechi sau mai noi. La începutul secolului XX, *analiză* era definit (Diaconovich 1902) ca „operație a cugetării, cu desfacerea unui întreg în părțile constitutive”, precizând că este „baza cercetării științifice”, cu aplicație și ilustrație în diverse științe: *analiza gramaticală*, *analiza chimică*, *analiza spectrală*. Tot în prima jumătate a secolului XX (DLR-seria veche 1913), se stabilește relația cu *sinteză*, cu explicația filosofică a termenilor, dar, mai ales, se indică noi direcții de aplicare, precizate sintagmatic: *analiză spectrală*, *analiză logică*, *analiză literară*, *analiză psihologică*. *Mobilitatea denotativă* remarcabilă a acestui termen științific fundamental este evidentă în a doua jumătate a secolului XX (DE, DEXI). Astfel, DE înregistrează mai întâi sensurile generale, atribuite filozofiei, urmate de sintagmele specializate repartizate pe domenii, cu înregistrări noi pentru **fizică** și **chimie** (unde a avut dintre primele atestări): *analiza armonică*, *analiza granulometrică*, *analiza colorimetrică*, *analiza electro-chimică*, *analiza metalografică*, ș.a. Termenul are aceeași specializare maximă în **lingvistică**, unde *analiză* apare ca hiperonim, hiponimele sintagmatiche reprezentând 12 noi accepții (v. DSL: 48-52), delimitate în funcție de compartimentele lingvistice și de orientările metodologice (G. Pană Dindelegan 1997: 9-10). Precizia termenului este asigurată de utilizarea în sintagme fixe, cu definiții strict specializate: *analiză fonetică*, *analiză fonologică*, *analiză în constituenți imediați*, *analiză componentială (semică)*, *analiză contrastivă* ș.a. Toate aceste sintagme au definiții strict specializate, caracterizate printr-o mare densitate terminologică, consemnând progresul cunoașterii în lingvistică.

Mobilitatea denotativă este prezentă și în alte domenii, ca cel **agricol**, pentru a reda un anumit raport între *tradiție* și *inovație* în funcție de evoluția realității extralingvistice (v. A. Bidu-Vrânceanu 2010: 37-39). Termeni ca *plug*, *câmpie* sau *îngrășământ* reprezintă tradiția la nivelul formei, dar evoluția și *diferențele denotative* din secolul XIX până în prezent sunt remarcabile (v. Dict. Agr.). Tipurile de *plug*, corespunzătoare evoluției tehnice, sunt un criteriu utilizat pentru delimitarea etapelor diferite în **științele agricole** (v. Dict. Agr.). Termenul *îngrășământ* este hiperonimul într-o taxonomie complexă și riguroasă (id., v. Dict. șt. sol.). Ca și în alte domenii, *mobilitatea denotativă* este semnalată sintagmatic, de exemplu: *câmpie aluvială*, *câmpie monofactorială*; *pluguri reversibile*, *pluguri alternative* ș.a.

Evoluția conceptual-semantică se manifestă și în cazul neologismelor introduse în secolul XIX, ca *amendament*, *asolament* (v. A. Bidu-Vrânceanu 2010: 37). Analiza definițiilor acestor termeni din dicționarele din secolul XIX și din prima parte a secolului XX arată sensuri uzuale, din limba comună. De exemplu, primul sens al lui *amendament* este „ceea ce slujește la îmbunătățire” și, în al doilea rând, sensul specializat „ceea ce îmbunătățește pământul, ca să-l facă mai roditor”, considerat echivalent cu *îngrășământ*. Se remarcă faptul că definiția este făcută în termeni uzuali, nespecializați. Prin comparație, metalimbajul definiției lexicografice sau terminografice din a doua jumătate a secolului al XX-lea înregistrează saltul denotativ parcurs: „nume generic pentru substanțele utilizate pentru corectarea și îmbunătățirea structurii fizico-chimice a solului”, unde substanțele chimice sunt desemnate prin simbolurile din codul închis al acestei științe (v. D. Agr., Dict. șt. sol.). O altă dovadă a evoluției conceptual-semantică a termenului *amendament* este diferențierea de cvasisinonimul *îngrășământ*, care este, la rândul lui, un exemplu de *mobilitate denotativă*. Modificările produse, cu sensuri specializate precis

repartizate taxonomic, sunt diferențiate lingvistic prin sintagme fixe, cu determinanți mai mult sau mai puțin specializați: *îngrășăminte bacteriene, îngrășăminte organice, îngrășăminte minerale* ș.a. (v. A. Bidu-Vrânceanu 2010: 41-42).

Termenul *asolament*, introdus în secolul XIX (N. A. Ursu 1962: 50, 52; A. Bidu-Vrânceanu 2010: 41-42) evoluează de la o definiție uzuală a sensului specializat în secolul XIX: „șirul, succesiunea în care sunt făcute semănăturile pe un loc, pentru a obține rezultate mai bune” la o definiție științifică în a doua jumătate a secolului XX, definiție bazată pe alți termeni specializați, precum *sol, solă, amendare*. Dintre aceștia, *sol* este înregistrat cu totul izolat în dicționarele din secolul XIX (Protopopescu-Popescu 1862) sau în prima jumătate a secolului XX (CA 1926, Resmeriță 1924). Definițiile din aceste dicționare sunt preștiințifice: „pătură superioară a pământului, în contact direct și nemijlocit cu aerul atmosferic...”. Saltul conceptual se înregistrează în a doua jumătate a secolului XX când *sol*, ca termen de bază al unei științe extrem de specializate-**pedologia**, capătă definiții strict specializate, formulate în termeni chimici sau cu alte simboluri (v. Dict. st. sol.), în coduri sau „liste de soluri” de diferite tipuri (românesc, american, german, FAO) (v. A. Bidu-Vrânceanu 2010: 43-44). Importanța termenului *sol* este demonstrată de ierarhia hiponimelor strict specializate, organizate în jurul lui (Dict. șt. sol.). Evoluția conceptuală suferită de acest termen de-a lungul unui secol, de la un termen izolat la un termen de bază într-o disciplină științifică modernă (*pedologia*) demonstrează că analiza lingvistică a termenilor nu trebuie să se limiteze la înregistrarea formelor.

4. Caracteristicile evoluției terminologiilor românești pot fi sintetizate în tendințe proprii diferitelor etape: cea a începuturilor și formării, mai evidentă în a doua jumătate a secolului XIX și în prima jumătate a secolului XX și cea din a doua jumătate a secolului XX. Unii autori (N. A. Ursu 1962: 11) consideră că sfârșitul secolului XVIII și prima jumătate a secolului XIX reprezintă „trecerea de la stadiul vechi la stadiul modern” al terminologiilor românești, admițând „o perioadă de trecere”, iar în a doua jumătate a secolului XIX acestea „se dezvoltă și se perfecționează” (id.126). Analiza întreprinsă arată ca aceste aprecieri globale nu corespund riguros realității, mai ales dacă avem în vedere diferitele etape și criteriile moderne de evaluare a terminologiilor (v. mai sus, la 3; v. și A. Bidu-Vrânceanu 2007: 18-27).

4.1 O tendință generală, evidentă mai ales în a doua jumătate a secolului XIX, este *specializarea*. Pentru perioadele de început ale terminologiilor românești există aprecieri corecte care susțin că aceasta „se dezvoltă treptat” (Gh. Chivu 1981 III, IV), cu observația că „în anumite perioade tendințele de specializare sunt mai accentuate” (id. 1981 V: 512), iar „cronologia etapelor” apare ca relevantă pentru „formarea unui lexic specializat” (Gh. Chivu 1980: 48, 53).

De-a lungul celor aproximativ două secole în care s-a urmărit *evoluția terminologiilor românești*, *specializarea* s-a manifestat în forme și în grade diferite, de la delimitarea treptată a domeniilor și subdomeniilor, cu direcția lor de dezvoltare diferită (v. la 1) până la mijlocul secolului XIX, la *hiperspecializarea* prin explozii de subdomenii și ramuri (cu termenii aferenți), care se constată în ultimele decenii (v. A. Bidu-Vrânceanu 2010: 46-47, 69-70; A. Toma 2010: 95-97). Existența paralelă în prima parte a perioadei cercetate a unei *variante culte* și a unei *variante populare* în anumite domenii reprezintă o altă formă a *specializării*, iar evoluția în timp a făcut o selecție între aceste variante (Gh. Chivu 1981 III: 147), eliminând-o pe cea de a doua la nivel științific.

Cea mai importantă formă de specializare, care s-a manifestat constant de la sfârșitul secolului XVIII este preocuparea de a crea terminologii specifice, ai căror termeni „să nu circule în afară” și care să se impună prin univocitatea sensului specializat (Gh. Chivu 1981 II: 55, 59; III: 142; IV: 270). Încă din primele texte cu caracter științific, specializarea a fost asigurată de *definiții* explicite ale termenilor (Gh. Chivu id.), criteriul *normării prin definiție* fiind fundamental în terminologia actuală (v. A. Bidu-Vrânceanu 2007: 20-23).

Una dintre formele bine reprezentate de specializare, remarcabilă în a doua jumătate a secolului XIX și în prima jumătate a secolului XX este *trecerea de la lexicul comun la lexicul specializat*, cu exemple de interes general ca *termen*, *artă*, *știință* (v. A. Bidu-Vrânceanu 2010 b: 68-69), dar și cu exemple din diferite domenii (de pildă *credit* în economie de la „încredere” la „suma de bani”). Demersul specializării sensului din limba comună, parcurs treptat, poate fi urmărit prin exemplul *știință* (*sciință*), care, în secolul XIX însemna, mai ales, „cunoaștere, cunoștință, știre, conștiință” (sensuri grupate sub marca (înv.) în dicționarele actuale). La sfârșitul secolului XIX, dicționarele înregistrează *specializări sintagmatice* „*scientie medică, scientie theologice, scientie filosofice, scientie matematice, scientie chimică*” (Laurian și Massim 1871-76). Tot la sfârșitul secolului XIX, *știință* se delimitează în opoziție cu *artă*: „*scientia* (subl.n.) se mărginește la *theoria*, în timp ce *artea* (subl.n.) applica *scientia*” sau „*scientia* este față de *arta* ca *theoremă* față de *problema*” (Costinescu 1870, Laurian și Massim 1871-76). Sensul actual al lui *știință* „*domeniu de cunoaștere veridice, sistematic exprimate*” (DLR –seria nouă) s-a impus în secolul XX (v. sintagma *om de știință*, înregistrată în a doua jumătate). Analiza acestor exemple (și a altora, similare) arată *complexitatea formelor și gradelor de specializare* în terminologiile din diverse etape, unele distincții fiind rezolvate la sfârșitul secolului XIX, altele mai târziu.

Formele distincte de *specializare* din diferite etape din perioada investigată trebuie urmărite și în relație cu *modalitățile de impunere, normare, standardizare*. Dacă într-o primă etapă, termenii erau promovați prin *texte specializate*, în a doua jumătate a secolului XIX un rol tot mai important îl au *dicționarele* (mai ales Laurian și Massim 1871-76 și dicționarele Academiei de la începutul secolului XX până în prezent). *Dicționarele specializate*, care impun atât domeniul, cât și termenii (izolate la sfârșitul secolului XIX și în prima parte a secolului XX) devin fundamentale în a doua jumătate a secolului XX, mai ales dacă reflectă codificări internaționale (de exemplu Dict. șt. sol.).

Specializarea cunoaște alte forme în ultimele decenii ale secolului XX și în prezent prin crearea de noi domenii, subdomenii și ramuri, multe dintre ele rezultat al interdisciplinarității (v. A. Bidu-Vrânceanu 2007: 181-203, id. 2010: 157-239). Fiecare dintre noile discipline își impune termeni specifici, precis normați (v. de exemplu A. Nicolae 2010: 99-113). Putem numi această direcție complexă de evoluție a terminologiilor românești *hiperspecializare*. Un alt exemplu ilustrativ este cel al domeniului agricol, unde numai una dintre ramurile mai recente –**pedologia** se divide în continuare în *pedologie ameliorativă, pedologie aplicată, pedologie experimentală, pedologie agricolă, pedologie forestieră, ecopedologie* ș.a.

În același timp, în aceeași ultimă perioadă (sfârșitul secolului XX și în prezent) se remarcă și o tendință opusă, numită *determinologizare* (v. A. Bidu-Vrânceanu 2007: 155-181). Dacă *hiperspecializarea* se manifestă în interiorul lexicului specializat, *determinologizarea* privește relațiile lexicului specializat cu lexicul comun, antrenând astfel alt nivel al analizei. *Determinologizarea* este fenomenul semantic care însoțește trecerea unor termeni specializați în comunicarea obișnuită, datorită unor condiții specifice epocii actuale caracterizate prin „*ridicarea barierelor cunoașterii*” sau prin

„laicizarea științelor” (v. A. Bidu-Vrănceanu 2007: 16-18). Utilizarea unor termeni dincolo de condițiile stricte ale comunicării specializate atrage o *determinologizare* a lor în diferite grade, în funcție de utilizatori, de situația de comunicare și de alți factori, dar răspunde, prin păstrarea nodului sensului specializat, unor cerințe extralingvistice specifice acestei epoci. Utilizarea în alte condiții decât cele specializate atrage însă libertăți contextuale și semantice care pot duce la o *determinologizare extremă* când termenii se impun în uzul comun cu *sensuri metaforice, conotative* (și nu mai interesează sensul denotativ). Procedul este de interes actual sub numele de *dinamica lexicală* (v. A. Bidu-Vrănceanu 2007: 115-117).

Din altă perspectivă, din punct de vedere diacronic apare o altă tendință privind *relația lexic comun/ lexic specializat*, manifestată diferit în cele două secole analizate. Dacă în secolul XIX, *tendința era de trecere de la lexicul comun la lexicul specializat*, la sfârșitul secolului XX, cel puțin pentru unele terminologii sau termeni cu impact social larg, *trecerea se face invers*, de la lexicul specializat la cel comun.

4.2 O altă tendință în evoluția terminologiilor românești, despre care s-au făcut multe afirmații generale și generalizante este *modernizarea* (v. A. Bidu-Vrănceanu 2010- b). Și în acest caz, criteriile de apreciere sunt de destul de multe ori parțiale și nu se țin seama în detaliu de manifestarea graduală, diferențiată pe perioade a fenomenului. Unul dintre criteriile aplicate privește calificarea în funcție de „dezvoltarea ulterioară” (Gh. Chivu 1981 II: 57-59, V: 510; N. A. Ursu 1962: 125; A. Bidu-Vrănceanu 2010-a: 192). De cele mai multe ori perspectiva păstrării ulterioare a termenului privește formele, modalitățile de exprimare (N. A. Ursu 1962: 89-103, 114-126) și, în mai mică măsură se ia în considerație mobilitatea conceptual-semantică, corespunzătoare evoluției gândirii științifice (Gh. Chivu 1981 II: 48-49, III: 39-40; A. Bidu-Vrănceanu 2010: 38, 43).

5. Din analiza întreprinsă rezultă, credem, că *diacronia* este o modalitate relevantă pentru stabilirea *specificului terminologiilor dintr-o anumită limbă*. În acest scop însă este necesară adoptarea și aplicarea unor criterii obiective, complexe de evaluare, în concordanță cu evoluția actuală ca discipline științifice a *terminologiei* și a *lingvisticii*. Analizele efective rezultate din aplicarea unor asemenea principii scot în evidență aspecte de interes actual în evoluția terminologiilor românești și evită riscurile unor aprecieri generale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Bidu-Vrănceanu, A. (2007). *Lexic comun, lexic specializat*, București, Editura Universității din București.
- Bidu-Vrănceanu, A. (2009). Semantica și lexicografia în analiza lexicului comun și a celui specializat, în „Analele Universității „Dunărea de Jos” din Galați-Lexic comun, lexic specializat”, fasc. XXIV, an II, nr. 1(2), p. 30-37.
- Bidu-Vrănceanu, A. (2010-a). Tradiție și inovație.terminologia agricolă/ agronomică, în Bidu-Vrănceanu coord. 2010, p.33-49; Terminologia lingvistică, id. p. 49-73.
- Bidu-Vrănceanu, A. (2010-b). Modernizarea lexicului specializat. Puncte de vedere, în *Limba Română: controversă, delimitări, noi ipoteze*, editori Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae, Editura Universității din București.
- Bidu-Vrănceanu, A. (2010- c). Neologia semantică în lexicul specializat, în „Analele Universității „Dunărea de jos” din Galați”, fasc. XXIV, an III, nr. 2(4), p. 176-187.
- Bidu-Vrănceanu, A. coord. (2000). *Lexic comun, lexic specializat*, București, Editura Universității din București.
- Bidu-Vrănceanu, A. coord. (2010). *Terminologie și terminologii*, București, Editura Universității din București.

- Bidu-Vrănceanu, A. și Toma. A. (2010). De la terminologia sincronică la terminologia diacronică, în *Proceedings*. 2010, p.17-33.
- Cabré, M.T. (1991). Terminologie ou terminologies? Spécialité linguistique ou domaine interdisciplinaire, în „Meta”, XXXVI, p. 53-63.
- Cabré, M.T. (1998). *La terminologie. Théorie, méthode et applications*, Presses de l' Université d'Ottawa et Armand Colin.
- Chivu, Gh. (1980-1981). Stilul celor mai vechi texte științifice românești, în „Limba Română”, I 1980: 11-122 (geografia), II 1981: 46-60 (lingvistica), III 1981: 1319-147 (matematica), IV 1981: 222-231 (medicina), V 1981: 505-512 (filozofia).
- Depecker, L. (2002). *Entre signe et concept. Eléments de terminologie générale*, Presses Sorbonne -Nouvelle, Paris.
- Drăgan, G. (2010). Despre terminologia cognitivă, în *Proceedings* 2010, p. 1-6.
- Gaudin, F. (2003). *Socioterminologia. Une approche sociolinguistique de la terminologie*, 1 er ed. 1993, 2e ed. 2003 (cap. 7 - Diachronie et métaphores dans les sciences), De Boeck-Larcier, Editions Duculot, Bruxelles.
- Mots, termes,... (2006). *Mots, termes et contextes*, sous la direction de Daniel Blampain, Philippe Thoiron, Marc Van Campenhoudt, Agence Universitaires de la Francophonie, Editions des archives contemporaines, Paris.
- Nicolae, A. (2010). Dinamica terminologiei sintactice românești moderne, în A. Bidu-Vrănceanu coord. 2010, p. 99-113.
- Proceedings... (2010). *Proceedings. Colocviul 3T. Terminologie-Terminografie-Terminotică*, București, Editura Agir.
- Stefan, I. M. și Nicolau, Ed. (1981). *Scurtă istorie a creației științifice și tehnice românești*, Editura Albatros, București.
- Șăineanu 1887/ 1999 - Lazăr Șăineanu, *Încercare asupra semasiologiei limbii române. Studii istorice despre tranzițiunea sensurilor*, ed. îngrijită de Livia Vasiliuță, Editura de Vest, Timișoara, 1999.
- Șăineanu 1890 - *Linguistica contemporană sau Școala neo-gramaticală*, I.G.Haiman Librar-Editor, București.
- S.Pușcariu 1971 - *Cercetări și studii*, ediție îngrijită de Ilie Dan, Editura Minerva, București.
- Tănăsescu, F. T. (2010). Termeni, concepte și definiții în terminologia unui limbaj specializat, în *Proceedings...* 2010, p. 39-51.
- Toma, A. (2006). *Lingvistică și matematică. De la terminologia lexicală la terminologia discursivă*, Editura Universității din București.
- Toma, A. (2010). Tradiție și inovație. Terminologia matematică, în A. Bidu-Vrănceanu coord. 2010, p. 73-99.
- Ursu, N. A. (1962). *Formarea terminologiei științifice românești*, București, Editura Științifică.

Dicționare

- DEX - *Dicționar explicativ al limbii române*, coord. I. Coteanu, Luiza și Mircea Seche, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996.
- DEXI- *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, coord. științific Eugenia Dima, Ed. Arc Gunivas, 2007.
- DLR seria veche - *Dicționarul limbii române*, tomul I-II, 1913-1937, Academia Română, Librăriile Socec, București.
- DLR seria nouă - *Dicționarul limbii române-seria nouă*, 1965-2006, Editura Academiei Române, București.
- DE - *Dicționar enciclopedic român*, vol. I-IV, Editura Politică, 1962-1966, București.
- ***
- Dicț. Agr. 1979 - Alexe S. Potlog, *Dicționar practic de agronomie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- D. șt. sol. 1977 - Ana Conea, Irina Vintilă, Andrei Canarache, *Dicționar de știința solului*, cu termeni corespunzători în limba franceză, germană, engleză, rusă, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977.
- DEA 2004 - *Dicționar explicativ pentru științele exacte. Terminologie*, coord. Gleb Drăgan, Editura Academiei Române și Editura Agir, București, 2004.

DSL 2005 - Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călărașu, Liliana Ionescu Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar de științe ale limbii*, Editura Nemira, București, 2005.

DFN 2009 - Franck Neveu, *Dictionnaire des sciences du langage*, Armand Colin, Paris.

Poenar 1840 - *Vocabulaire francais-valaque*, P.Poyenar, F.Aron, G.Hill, Bucarest.

Stamati 1851 - *Dicsionărașu românescu de cuvinte tehnice și altele greu de înțeles*, Iași, Tipografia Buciumului Român.

Protopopescu și Popescu 1862 - *Nou dicționar portativu de toate dicerile radicale și străine neintroduse și introduse în limbă cuprinzându și termeni științifici și literari*, Tipografia lui Toma Teodorescu.

Costinescu 1870 - *Vocabularu romano-francesu*, de Ion Costinescu, Bucuresci.

Laurian și Massim 1871-76 - *Dicționarul limbei romane*. După însărcinarea dată de Societatea Academică Română, Noua Tipografie a laboratorilor români, tomu I-1871, tomu II- 1876.

Diaconovici 1902 - *Enciclopedia Română*, publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru literatura și cultura popoului român, de dr. C. Diaconovici, tomul I-III, Sibiu, Editura și Tipografia lui W.Kraft.

Resmeriță 1924 - *Dicționarul etimologică-semantic al limbei române*, de Alexandru Resmeriță, Insitulul de Editură „Ramuri”, Craiova.

CA 1926 - I.Aurel Candrea și Gh.Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*, Partea I și a II-a, Editura Cartea Românească, București, 1926-1931.

RÉSUMÉ

LA DIACHRONIE EN TERMINOLOGIE

La diachronie est une modalité pertinente d'établir la spécificité des terminologies d'une langue, si l'on met en place des critères objectifs et complexes d'évaluation. Les analyses concrètes, fondées sur des principes méthodologiques actuels mettent en relief les aspects évolutifs intéressants et évitent les risques des appréciations générales, partiellement justifiées.

Mots clés : *diachronie, spécialisation, dé-terminologisation, dynamique lexicale, mobilité conceptuellement sémantique.*